

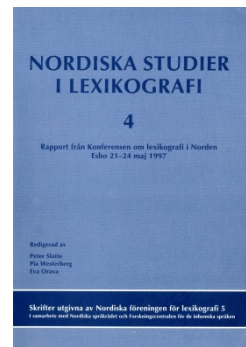
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Den estniska dialektordboken i relation till andra jämförbara verk

Forfatter: Anu Haak

Kilde: Nordiska Studier i Lexikografi 4, 1997, s. 139-148
Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Esbo 21.-24. maj 1997

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Anu Haak

Den estniska dialektordboken i relation till andra jämförbara verk

Fascicle 1 of the Estonian Dialect Dictionary was published in 1994. By now 5 fascicles (1300 pp. in all) have been published. Volume 1 of the Finnish Dialect Dictionary saw light in 1985. By now 5 volumes have come out (4632 pp. in all). Of the Swedish Dialect dictionary 2 fascicles have been published, Fasc. 1 (80 pp.) in 1991 and Fasc. 2 (79 pp.) in 1994.

All three are big dictionaries designed to comprise the whole vocabulary of all dialects of the respective languages. The collection of the material for those dictionaries has been a matter of decades, involving hundreds of contributors. The compilation of the manuscript has been a long-lasting process too, during which the principles of material presentation have undergone some rather radical changes. With the recent arrival of the publication stage the editors had to take the final decision about the format of the dictionary, so as to provide the future user with maximum information on every dialect of the language. This was certainly not an easy task to cope with as the publication of the final volumes was (and still is) far ahead, with some unforeseeable problems bound to crop up, but the decisions not to be reconsidered any more. The following is an attempt to find out how the different dictionaries have set about the challenge of matching ideals with reality.

Det första häftet av *Eesti murrete sõnaraamat* ('Ordbok över Estlands dialekter', EMS) kom ut 1994. Hittills har fem häften (sammanlagt 1.300 sidor) publicerats och ordboken skall enligt planerna komma ut med en takt av två häften om året. Nu när en åttondel (tiondel?) har publicerats av detta stora projekt, som planeras och genomförs av flera generationer, är det intressant att jämföra hur ordboken ser ut i jämförelse med våra nära grannars (Finlands och Sveriges) dialektordböcker.

Första delen av *Suomen murteiden sanakirja* ('Ordbok över finska dialekter', SMS) kom ut 1995. Hittills har fem delar kommit ut, sammanlagt 4.632 sidor. Ordboken skall bestå av tjugo delar och det borde komma ut en ny del med två till tre års mellanrum. Första häftet av *Ordbok över Sveriges dialekter* (här nedan OSD) publicerades 1991 (80 sidor) och andra häftet 1994 (79 sidor). Ordboken skall bestå av 6.000 sidor (75 häften).

Alla tre är stora ordböcker där hela ordförrådet i alla de dialekter som förekommer i respektive språk tas med. Ingen av ordböckerna begränsar lemmaselektionen till ord som bara är karakteristiska för dialekter och som saknas i standard- och skriftspråket. Materialet i samtliga ordböcker har samlats in under årtionden och insamlarna har varit många. Manuskriptarbetet pågår sedan en lång tid tillbaka och redaktionen har bestått av många olika personer. Under arbetets gång har man varit tvungen att ändra redigeringsprinciperna tämligen genomgripande. I och med att publiceringen kommit i gång har redaktörerna vid respektive ordböcker varit tvungna att slutgiltigt avgöra hur ordboken skall se ut för att den med hänsyn till användaren skall innehålla så fullständiga och mångsidiga uppgifter som möjligt om samtliga dialekter inom respektive språk. Tidpunkten för utgivningen av de sista delarna ligger långt in i framtiden och beslut som en gång fattats kan inte längre ändras under det att arbetet fortskrider.

Historia

I Estland började den systematiska insamlingen av dialektmaterial 1922. Då trodde man att materialet till den planerade folkmålsordboken skulle kunna samlas in på tio år. Materialet skulle utgöras av ordförrådet i de trettio sockendialekter som hade valts ut att representera hela språkområdet. Planen var naturligtvis alltför optimistisk. Insamlingen fortsatte fram till 1940, och under de intensivaste åren fanns det ett tjugotal utbildade insamlare på fältet. Emakeele Selts ('Föreningen för modersmålet') finansierade arbetet genom olika stipendier. Efter kriget fortsatte man att samla in ord inom *Keele ja Kirjanduse Instituut* (numera Eesti Keele Instituut), som grundades 1947, och insamlingen fortsatte fram till 1980-talet. Ända sedan 1940-talet har också frivilliga insamlare deltagit i ordinsamlingen vid sidan av de professionella insamlarna och skickat in sitt material till Emakeele Selts (ca 264.000 excerpter). Till en viss del har man utnyttjat det material som finns i nationalmuseets samlingar och folkdiktningens arkivet (drygt 45.000 excerpter).

Arbetet vid SMS började 1896. År 1899 publicerades *Keräilysanasto* ('Insamlingsordlista'). År 1914 satte man upp som mål att samla in dialektord så att de täcker ordförrådet i 100 socknar. Det finska språkområdet delades in i 23 insamlingsområden. Man gick in för att från varje område få en uttömmande samling av det dialektala ordförrådet. Arbetet utfördes 1900–1974, men insamlingsarbetet låg tidvis helt nere. På 1930-talet samlade man in ord i 48 socknar, efter kriget i slutet av 1940-talet i fyra socknar och 1967–1973 i sammanlagt fjorton socknar. En del av ordbokens basmaterial har samlats in av insamlare som utbildats enkom för ändamålet och en del har fått in genom de svar på förfrågningar som skickats till lekmän som hjälpt till med insamlingsarbetet. Stommen i materialet för dialektordboken består av ordförrådet i ca 60 sockendialekter som är fullständigt upptecknade, eller där målet åtminstone när det gäller de mest centrala livsområdena har varit fullständiga samlingar. Uppteckningarna har gjorts av utbildade insamlare.

År 1914 började man samla in dialektmaterial i Sverige. Dialektmaterialet har samlats in av olika arkiv. År 1914 grundades ULMA i Uppsala (sedermera Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala och numera Språk- och folkminnesinstitutets dialektavdelning), 1917 Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG), 1930 Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund och 1971 Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM). De största samlingarna finns i Uppsala. År 1950 konstaterade man att samlingarna var tillräckligt omfattande för att arbetet med själva ordboken skulle kunna inledas, men eftersom samlingarna fanns spridda i olika arkiv runtom i landet var det svårt att få dem tillgängliga. Åren 1953–1954 satte man igång med ordboksarbetet. År 1954 grundades Arkivet för ordbok över Sveriges dialekter, till vilket man började utarbeta ett OSD-kortregister. Ett provhäfte kom ut 1961. Kungliga Gustav Adolfs Akademin står bakom projektet som finansieras av olika fonder och stiftelser.

Mål. Material

EMS syftar till att beskriva ordförrådet i alla Estlands dialekter. Det är en ordbok över de talade språkformerna. I ordboken används endast dialektmaterial för vilket man känner till tidpunkten och platsen för insamlingen, insamlaren och sagesmannen. Material från gamla ordböcker och andra tryckta källor tas inte med. I slutet av 1996 fanns det 2.730 390 orduppgifter i den estniska dialektordbokens allmänna register, av vilka drygt en halv miljon var hänvisningar.

Det estniska språkområdet delas in i tre större dialektgrupper och åtta dialektområden. Det finns 110 sockendialekter. (Setukaisdialekten som numera delvis talas på den ryska sidan av grän-

sen och de tre språköarna Ludza och Leivu i Lettland och Krasnõi, numera Krasnogorodskoje i Ryssland finns med). De s.k. utlandsesternas språk har inte tagits med i ordboken.

Arbetet med ordartiklarna inleddes 1948 då man hade närmare en miljon excerpter till förfogande (provartiklar hade kommit ut redan 1939 och 1947). År 1950 avbröts arbetet och man började utforma ett alfabetiskt allmänregister över det dialektala ordförrådet (1951–1963) och förde in kopior av hela det ursprungliga materialet i registret. Excerpter som förts ihop under samma uppslagsord redigerades i en bestämd sockenordning. Eftersom registret gjordes till bas för den kommande ordboken grupperades de excerptkort som hänförs till samma lemma utgående från olika betydelser. Det förekommer även rikligt med hänvisningar. Under ett ord som fungerar som efterled i en sammansättning försökte man föra samman alla tänkbara sammansättningar med samma efterled. Det förekommer rikligt med synonymhänvisningar, och även teckningar som illustrerar etnologiska begrepp tillsammans med förteckningar över delar är vanliga osv. Ordinsamlingen fortsatte hela tiden vid sidan om.

År 1964 återupptogs arbetet med artiklarna. Redigeringsprinciperna för ordboken utarbetades 1964–1967 jämte provartiklar (publicerade 1968). Åren 1976–1977 infördes ändringar och kompletteringar i ordboken. År 1994 kom första häftet ut. Då hade man hunnit fram till ord på s- i redigeringsarbetet. I början av 1995 bestämde man att ordboken i fortsättningen skulle komma ut med en takt av två häften om året. Andra och tredje häftet kom ut 1995 och fjärde och sjätte häftet 1996. Femte och sjunde häftet kom ut 1997.

Ursprungligen var det planerat att EMS skulle utges i sex delar. När det på 1980-talet blev aktuellt att publicera ordboken, beslöt man p.g.a. svårigheter med tryckningen att ge ut den i form av häften. Eftersom manuskriptet var skrivet för hand var det mycket svårt att bedöma hur omfattande den kommande ordboken skulle bli. Några exakta beräkningar för att finna en volym som är ändamålsenlig har inte utförts hos oss. Långt in på 1980-talet var målet att i ordboken inkludera (nästan) hela det värdefulla dialektmaterial som hade samlats in. När det första häftet hade kommit ut planerade man ett verk i åtta band där varje del skulle omfatta fyra häften. Det första bandet består av fem häften och det verkar som om den färdiga ordboken lätt kunde komma att bestå av t.o.m. tio delar.

Även SMS är en ordbok över de talade språkformerna som har som mål att beskriva hela ordförrådet i alla finska dialekter. Till dessa räknar man de lokala dialekter som talades inom landets gränser före 1940, utom olonetskarelskan i Ladoga-Karelen. De finska dialekterna utanför rikets gränser i Tornedalen, Finnmarken, Värmland och Ingermanland har tagits med.

SMS:s första provartiklar hade skrivits redan på 1930-talet. På 1960-talet fick ordboksarbetet fart. Den första versionen av redaktionshandboken var klar 1969 och utifrån den redigerades ett provhäfte (1970). På basis av den respons som man fick på provhäftet sammanställdes de slutliga redigeringsanvisningarna.

Det har utförts noggranna beräkningar över SMS:s omfattning: År 1951 uppskattades storleken till minst 7.300 tryckta sidor. År 1965 hade man en ordbok i 5–6 band som mål (vilket byggde på folktraditionskommitténs beräkningar 411 excerptkort per trycksida). Efter att publiceringen inleddes har det visat sig att SMS blir ett verk på tjugo delar, sammanlagt ungefär 20.000 sidor.

OSD presenterar hela ordförrådet i alla de rikssvenska dialekterna. Dialekter som talas utanför landets gränser (finlands- och estlandssvenska), liksom de finska och samiska dialekter som talas i Sverige har inte tagits med. Utöver det dialektmaterial som samlats in har man tagit med material i redan publicerade dialektordböcker, ordlistor som stannat på manuskriptstadiet, frågelistsvar från arkiven, etnologiska undersökningar och delvis även från bandinspelningar. OSD vinnlägger sig också om att vara en historisk ordbok. Då man tagit med material även från tidigare ordböcker vill man peka på de fel som finns i dem så att citat av felaktiga uppgifter skall kunna undvikas i fram-

tida undersökningar. Även om man inte har några uppgifter om ett visst ord efter t.ex. 1700-talet tas ordet med i ordboken och förses med vederbörlig markör.

Enligt planerna kommer OSD att omfatta omkring 6.000 sidor (75 häften).

Vägledning för ordboksanvändaren

Ordbokens upphovsmän tänker naturligtvis på kommande användare och strävar efter att ge dem anvisningar om hur ordboken skall användas och vad man kan hitta i den. Alla tre ordboksredaktionerna har utarbetat redigeringshandböcker och/eller ett provhäfte till ordboken; *Eesti murrete sõnaraamatu prospekt* (1968) innehåller även provartiklar. Provhäftet till SMS kom ut 1970; Redigeringsprinciperna för SMS finns i två versioner (1977 och 1988), Provhäftet till OSD publicerades 1961. Målet för dessa tryckta anvisningar är att vägleda ordboksredaktörerna. Man har försökt utforma redigeringsprinciperna så att artiklar som utarbetas i enlighet med dem är åskådliga och att presentationen av likartade fall blir konsekvent genom hela ordboken.

Inledningen i EMS omfattar fyrtio sidor: på sexton sidor ges en översikt över Estlands dialekter, dialektsamlingarna och dialektordbokens historia, och på de resterande 24 sidorna ges en presentation av ordbokens struktur och anvisningar om hur bokens skall användas.

Redaktörerna för SMS har publicerat inledningen i en separat bok (100 sidor) som utöver ordbokens historia innehåller en mångsidig beskrivning av materialet och strukturen i ordboken, dialektområdena, kartor, socken- och andra förkortningar osv. I början av varje band finns det ytterligare anvisningar, i den första delen 23 sidor bestående av inledning, anvisningar för hur boken skall användas och en karta över dialektområdena, och i delarna två till fem femton sidor (förkortningar och specialtecken, sockenförkortningar och kartor).

Inledningen i OSD omfattar elva sidor på två spalter. På baksidan av det andra häftet finns en karta med förkortningar av landskapsnamnen. Avsikten är att publicera en utförligare översikt över dialekterna i en särskild volym.

Inledningen är den del av ordboken som användaren ogärna läser. En dialektordbok är i varje fall så pass komplicerad att den inte låter sig läsas av en användare som inte brytt sig om fördjupa sig i anvisningarna och alla de fina nyanserna i systemet redaktörerna utvecklat. Att någon tar ordboken i sin hand och läser den är bara något ordboksredaktören kan drömma om. Det är bara redaktörerna som har läst ordboken från pärm till pärm. Inte ens recensenterna gör det i vanliga fall. Användaren söker efter ett eller ett par ord i ordboken, och den som inte fått någon filologisk utbildning har alltid större eller mindre problem med att slå upp i en dialektordbok.

Återgivningen av dialekten, transkriptionen

För att återge ett dialektmaterial i en ordbok behöver man en ljudskrift, en transkription. Det här är också en faktor som gör användningen av en dialektordbok svår för en lekman. Inte i någon av de tre ordböckerna används någon exakt fonetisk transkription. Under insamlingsarbetet, som sträcker sig över en lång tid, har de fonetiska angivelserna varierat, en del t.o.m. flera gånger. I ordböckerna har man strävat efter att standardisera den brokiga skalan av ljudskrifter. Det övergripande rådet har varit att göra transkriptionen grövre.

I EMS används grov transkription närmast av trycktekniska skäl. De för dialekterna mest centrala fonetiska företeelserna kommer i varje fall fram i transkriptionen. Dialektexemplen är

kursiverade. De utbildade insamlarnas material börjar med liten bokstav och de frivilliga insamlarnas med stor. I de senares kan transkriptionen vara betydligt grövre eftersom dialekticiteten varken har korrigerats eller förbättrats. Ibland kan även standardspråkliga exempelsatser användas där endast det ord som är intressant för artikeln i fråga kursiverats. Dylika exempel används när det är fråga om ett dialektord som man har ytterst lite information om men vars äkthet det inte råder något tvivel om.

Även i SMS har man använt två typer av transkription: halvgrov och grov. Exempelen som återges med halvgrov transkription börjar med liten bokstav och exemplen som återges med grov transkription (materialet som insamlats av lekmän) med stor bokstav. Transkriptionen av exemplen har utjämnats och standardiserats, vilket innebär att den gjorts grövre.

I OSD används en transkription som är fonetiskt förenklad och som gör det möjligt även för en användare utan språkvetenskaplig utbildning att använda ordboken. Samtliga dialektexempel börjar på stor bokstav för att de skall vara lättare att urskilja.

Artikelstrukturen

I alla tre ordböckerna består ordartikeln av följande delar: uppslagsord, information om uttal och morfologi, uppgifter om utbredning, betydelsebeskrivning, dialektexempel och hänvisningar.

Uppslagsordet

I ordböckerna presenteras uppslagsorden i allmänhet i alfabetisk ordning. EMS avviker från den här principen när det gäller ord som börjar på *h*. Initialt *h* har försvunnit i de flesta dialekter, så för ord som förekommer bara i dialekterna är det inte lätt att bestämma om ordet började på *h* eller på vokal. Därför har vi beslutat oss för att presentera *a-* och *ha-*, *e-* och *he-*, *i-* och *hi-*, *o-* och *ho-* och andra liknande ord tillsammans. Uppslagsordet börjar på *h* om det i någon dialekt eller i motsvarande standardestniska ord finns ett *h-*. Om det finns både ett ord på *h-* och ett på vokal, prioriteras ordet på vokal, t.ex. **ais** 'skakel', **hais** 'lukt, doft'; **all** 'nedanför, nere', **hall¹** 'frost', **hall²** 'grå', **hall³** 'malaria, frossa' osv. Ett dylikt tolkningssätt använde redan F.J. Wiedemann 1868 i sin estnisk-tyska ordbok. Även OSD använder ibland dubbla uppslagsformer om det förekommer både en form på *a-* och en på *ha-* (*andläst*, *handläst*). Eftersom *h-*delen ännu inte kommit ut är det omöjligt att kontrollera vad det står under motsvarande ord på *h-*.

EMS använder den standardspråkliga formen av orden som uppslagsord och förenar de dialektala varianterna under detta. För substantiven används nominativ singularis som uppslagsform och för verben *ma-* infinitiv. Om formerna i fråga inte finns belagda kan uppslagsformen konstrueras men den förses då med en asterisk (*). Om skillnaderna mellan en dialektform och det standardspråkliga ordet är för stora kan dialektformen få en egen artikel. Dialektord som saknas i standardspråket får ett dialektalt uppslagsord som inte normaliseras. I uppslagsorden används inga transkriptionstecken.

Varje ord får en egen artikel. I artikeln för ett huvudord presenteras inga avledningar. Varianter som inte får någon egen artikel tas i allmänhet upp på sin alfabetiska plats som ett hänvisningslemma, t.ex. *ahē³* → *ahi*; *ahelas* → *ahel* osv. Om ordet enbart förekommer som efterled i en eller flera sammansättningar finns det en hänvisning på den alfabetiska platsen för efterleden till motsvarande sammansättning/sammansättningar, t.ex.: **-adrus** Ls *mereadrus*; **-ainu** Ls *üks-*, *üts|ainu*.

Uppslagsordet är tryckt i halvfet stil. Endast det hänvisningslemma som representerar uttalet och den fonetiska varianten, har kursiverats, t.ex. *aa* → *olema*; *aa-* → *a-*, *ae*, *ai-*, *aja-*, *au-*, *vaa-*; *aisa* → *asi*; *ja-* → *jä-* osv.

I SMS står uppslagsordet i standardspråklig form. Om ordet inte är känt i standardspråket består uppslagsordet av en dialektform som normaliserats.

Uttals- och avledningsvarianterna har samlats under samma uppslagsord.

I OSD används uppslagsord i skriftspråklig form eller sådana som normaliserats. Artikeln för huvudordet innehåller både avledningar och sammansättningar där uppslagsordet utgör efterled. I sådana här fall händer det t.o.m. att man avviker från den alfabetiska ordningen.

Början av artikeln

I artikelns första del ges uppgifter om ordets böjning och form. Ofta nämns den vanligaste formen först och därefter de övriga (i SMS i alfabetisk och EMS i vanlighetsordning).

Redaktörerna för EMS kallar den första delen av artikeln där man presenterar uttalsvarianterna för ordet i de olika dialekterna, samt ordens böjning och utbredning, för *artikli pea* 'artikelhuvud'. Eftersom det gör artikelhuvudet långt, invecklat och svåröverskådligt att under samma uppslagsord presentera för många dialektvarianter, som dessutom skiljer sig från varandra både fonetiskt och morfologiskt, har vi kommit fram till att vi för in egna artiklar för dialektord som kräver etymologiska eller språkhistoriska uppgifter för att kunna kännas igen. Ordklasser anges i allmänhet inte eftersom gränserna mellan dem inte alltid är klara. Endast när ordet hör till flera ordklasser och ordklassangivelsen är väsentlig för betydelseförklaringen kan den tas med.

SMS: I början av artikeln finns en allmän del där två procent av utrymmet används för att behandla formen (uttalet, böjningen osv.) och aderton procent återstår för uppslagsordet, ordklassangivelsen, hänvisningsartikeln, betydelseförklaringarna och olika hänvisningar inom ordboken. Avvikande uttal eller särdrag inom böjningen presenteras i allmänhet också i början av artikeln. Oftast presenteras formerna och böjningen tillsammans med uppgifter om utbredningen.

OSD: I början av artikeln presenteras grammatisk information: ordklassangivelse, böjningstyp och genus för substantiven.

Utbredningen

EMS och SMS använder den gamla sockenindelningen vid beskrivningen av utbredningen. I OSD används landskapet som minsta enhet vid beskrivningen av utbredningen. Utbredningen presenteras med formbundna socken- eller landskapsförkortningar och genom att en fast presentationsordning följs.

EMS beskriver ordets utbredning på basis av de uppgifter som finns i arkivet och försöker samtidigt ge så generella uppgifter om utbredningen som möjligt. Man hittar ändå relativt många exempel där utbredningen anges med sockenförkortning. Utbredningen presenteras i allmänhet i början av artikeln eller betydelsegruppen, före betydelseförklaringarna. Då det finns uppgifter om ett ord endast från en socken placeras sockenförkortningen i slutet av artikeln. Utbredningen för sammansättningarna beskrivs i allmänhet inte, eftersom det inte finns tillräckligt med material, och för att utbredningen i sådana här fall endast skulle beskriva arkivmaterialet, och inte den faktiska utbredningen hos det motsvarande ordet.

SMS presenterar utbredningen för uttal och betydelse oa. då språkföreteelsen ifråga har en klar utbredning och då materialet ger en möjlighet till en beskrivning av den. Utbredningen kan antingen presenteras i exemplen eller i början av artikeln eller betydelsegruppen. Dessutom används mera generella, utvidgande tillägg eller kommentarer som beskriver hur allmänt eller sällsynt uppgifterna förekommer.

I OSD:s utbredningsbeskrivning är landskapet den minsta enheten, som ofta preciseras med en väderstrecksförkortning.

Betydelseförklaringarna

I första hand delas artikeln upp utgående från betydelsen. För presentationen av betydelsen för ord med flera betydelser används romerska och arabiska siffror och små bokstäver. Beskrivningen av betydelse, användning, referent och andra förklaringar finns i allmänhet i början av artikeln eller betydelsegruppen, före språkexemplen.

EMS försöker kort förklara ordet med hjälp av en eller flera synonymer. Också ordet självt kan stå som förklaring på ett ord med allmän utbredning (*haab* 'asp', *kana* 'höna', *käsi* 'hand' osv.). Vid behov används även osymmetriska förklaringar. Naturvetenskapliga begrepp får även en officiell förklaring på latin om de kan identifieras. En förklaring på latin används i allmänhet endast i samband med officiella benämningar medan man som förklaring till de folkliga synonymerna använder den officiella benämningen på estniska. I vissa fall kan betydelseförklaringen ersättas med en vinkel (<). T.ex. **ainsakene**^{dem} <ainus¹, **haistmine** **1.** tgn nomen agentis <haistma; **2** haistmis-meel 'luktsinne'; **3.** löhn, hais 'lukt, doft'.

Sätten att använda orden skiljs åt med ett dubbelt lodstreck som följs av exemplen om det finns sådana. Självklara sammansättningar förklaras inte.

SMS: Förklaringen före exemplen visar att det finns mer än ett belegg för ordet. Då betydelsen inte går att begränsa exakt används förklaringar som står i annan form än i grundform (t.ex. elativ). Det händer att artiklar för sammansättningar och avledning med självklar betydelse förekommer helt utan förklaring.

OSD: Ofta används synonymer ur standardspråket som förklaring. I många fall får ordet ingen som helst betydelseförklaring. Den allmänna betydelsen kan utelämnas och man kan presentera betydelser som visar på en specialanvändning. Den äldsta betydelsen placeras först i betydelseförklaringen.

Utöver betydelsen presenteras ofta information eller beskrivningar av etnologisk art. Ibland förekommer det att man anger användningsområde i stället för till betydelsen.

Exemplen

Exemplen har en betydelsefull ställning i alla de tre ordböckerna. Det är exemplen som ger den riktiga bilden av hur ett ord används, vad det betyder m.m. I alla ordböckerna presenteras ord på dialekt med kursiv stil och kompletteringar och förklarande tillägg i antikva. Exemplet ges inne i betydelsegruppen i en bestämd socken- eller landskapsordning.

EMS: Eventuellt presenteras exempel från ordets hela spridningsområde. De utbildade insamlarnas exempel börjar på liten bokstav medan de frivilliga insamlarnas material börjar på stor bokstav. En exempelsats kan förkortas och då markeras den utelämnade delen med en streckad linje (—). Exempelsatser som inte passar in i någon betydelsegrupp presenteras i slutet av artikeln

som en s.k. restgrupp. För att exempelsatsen skall bli mera begriplig kan en eller flera viktiga delar som saknas presenteras inom klammer. (Personliga) pronomina som förekommer i exempelsatserna kan vid behov följas av ett förklarande substantiv som står inom parentes. Även andra oklara eller homonyma ordformer kan vid behov förklaras i en parentes. Dialektord som får en egen artikel i ordboken förklaras inte i någon exempelsats.

SMS: Åttio procent av artikelns omfattning upptas av exempel. De utbildade insamlarnas exempel börjar på liten bokstav medan de frivilliga insamlarnas material börjar på stor bokstav. Exempel som avviker en aning från de andra följer efter ett dubbelt lodstreck (||). Efter dubbelt lodstreck börjar sockenordningen från början alldeles som om det var fråga om en ny grupp.

OSD: Dialektextemplen följer efter betydelseförklaringarna och börjar alltid på stor bokstav för att det skall bli mera åskådligt. För sällsyntare dialektord ges en förklaring inom parentes. I undantagsfall kan hela exempel översättas.

Hänvisningarna

Vid hänvisning mellan artiklar används olika förkortningar. SMS använder ytterligare både vänsterpil (←) och högerpil (→) medan EMS använder endast högerpil.

EMS: Med hjälp av flyttningspil hänvisar man till den artikel där det motsvarande ordet behandlas (*habõna* → *habe*, *aganas* → *agan*).

Ord som inte förekommer självständigt utan endast som efterled i sammansättning får en hänvisningsartikel där förkortningen **Ls** 'sammansättning' leder läsaren till det rätta stället i ordboken (**hagane Ls** vastahagane). EMS försöker inte presentera ordets alla synonymer i slutet av artikeln. Förkortningen **Vrd** 'jfr' används vid hänvisning till ord som har samma stam och betydelse men olika avledningar och till ord som utgör dialektala varianter men som tas upp i egen artikel, t.ex.: **haaraline Vrd** aariline, haaruline: **antsakas Vrd** intsakas, untsakas; **kaer Vrd** kaar, kaur osv.

SMS: Jfr-hänvisningen är vidare än hänvisning till parallellform. Jfr-hänvisningen kan i motsats till den senare även gälla en artikel som finns i ett annat band av ordboken.

OSD: Med förkortningen *jfr* hänvisar man till ord som går att sammanföra etymologiskt, synonymer, ofta även till partiella synonymer eller till ett ord som hör till samma ämnesområde (**ansikt** jfr *anlete*, *syn* jfr *õga*). Hänvisningslemmat leder till den artikel där det motsvarande ordet behandlas. Man hänvisar direkt till den aktuella betydelsen av det motsvarande ordet. Hänvisningar till sammansättningar görs från artikeln för det ord som utgör förled. I artiklarna hänvisar man också till andra ordböcker och till annan litteratur. En användare med annat modersmål har svårt att leta sig fram till en dialektvariant som normaliserats, eftersom långt ifrån alla varianter tas upp som hänvisningslemman.

Att utarbeta en ordbok som presenterar ordförrådet i samtliga dialekter i ett språk är ett stort och komplicerat arbete där få av dem som varit med och startat arbetet får se resultatet med egna ögon. De tre ordböcker som jag presenterat har utvecklat ett eget välfungerande system för att presentera materialet. Man kan vara av olika åsikt om detaljerna och en del användare kan p.g.a. olika vanor eller p.g.a. andra faktorer ha svårt att acceptera vissa saker. En sak är säker: en ordbok av det här slaget görs bara en gång för ett språk med så pass få talare. Vi vill tro att vår ordbok skall värdesättas av kommande släktled när den väl kommit ut i sin helhet. Valdek Pall som varit redaktör på EMS under en lång tid sade i samband med att det första häftet publicerades: "Mina pean suurt murdesõnaramatut – kui see ükskord valmis saab – eesti keele ausambaks. See pole

parki või metsa pandud kivi, vaid ikka tõeline keele ausammas”. (När den stora ordboken en gång blir färdig anser jag den vara ett monument över det estniska språket. Den är inte en sten som placerats i skogen eller i en park utan en riktig hedersstaty över språket.) Detsamma gäller också SMS och OSD.

Källor

Ordböcker

EMS = *Eesti murrete sõnaraamat*. ('Ordbok över Estlands dialekter') Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, Tallinn I köide. 1. vihik *a—aju* 1994, 2. vihik *haju—harjandik* 1995, 3. vihik *harjandus—eksusõit* 1995, 4. vihik *eksutama—ihes* 1996. II köide 5. vihik *ihes—jaagup* 1997, 6. vihik *jaagupikuu—juurduma* 1997.

OSD = *Ordbok över Sveriges dialekter*. Första bandet. Häfte 1. '*a—andtäppt*. Häfte 2 *andvarpning—²arsa*. Arkivet för Ordbok över Sveriges dialekter, Uppsala, 1991, 1994.

SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. ('Ordbok över finska dialekter') Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Valtion painatuskeskus. Ensimmäinen osa *a—elää*, Helsinki 1985, toinen osa *emaalii—havuvasta*, Helsinki 1988, kolmas osa *he—hujuttaa*, Helsinki 1992, neljäs osa Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Painatuskeskus *huka—iätös*, Helsinki 1994, viides osa Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Edita *ja—kakuttaa*, Helsinki 1997.

Övrig litteratur

Eesti murrete sõnaraamatu prospekt ('Plan för Ordbok över Estlands dialekter'), Tallinn 1968.

Suomen murteiden sanakirja. Koevihko ('Ordbok över finska dialekter. Provhäfte.'). Sanakirjasäätiö: Helsinki 1970.

Suomen murteiden sanakirjan toimitusohjeet ('Ordbok över finska dialekter. Redaktionshandboken.'). Helsinki 1977.

Suomen murteiden sanakirjan toimitusohjeet ('Ordbok över finska dialekter. Redaktionshandboken.'). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 54, Helsinki 1988.

Tuomi, T.: *Suomen murteiden sanakirja. Johdanto* ('Ordbok över finska dialekter. Inledning.'). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.

Översättning till svenska av Kristin Westman

